

Stanisław Majewski

"Education in Poland in the proces of social changes", Andrzej Bogaj, Stefan M. Kwiatkowski, Mirosław J. Szymański, Warszawa 1999 : [recenzja]

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 13, 193-196

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stanisław Majewski

Andrzej Bogaj, Stefan M. Kwiatkowski, Mirosław J. Szymański, *Education in Poland in the process of social changes*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 1999, 240 s.

Okres transformacji ustrojowej w Polsce zapoczątkowany pamiętnymi wydarzeniami roku 1989 wywołał pilną potrzebę zmian w sferze edukacyjnej. Zarówno w kręgach polityków oświatowych, jak też wśród nauczycieli i w świecie nauki panowała od początku zgodna opinia, że system oświatowy wymaga szybkich reform w takim kierunku, by sprostał potrzebom gospodarki rynkowej, zasadom ustrojowym demokratycznego państwa, pluralizmowi życia społeczno-kulturalnego, a tym samym ułatwiał integrację Polski ze strukturami europejskimi. Podobnie jak w wielu innych państwach współczesnego świata w Polsce przyjęto raczej wariant zmian ewolucyjnych, a najczęściej używanymi hasłami reformy były: demokratyzacja systemu oświatowego, uznanie prawa każdego obywatela do inicjatyw edukacyjnych, decentralizacja zarządzania oświatą, zwiększenie autonomii szkoły, podniesienie poziomu skolaryzacji społeczeństwa.

W procesie wdrażania reformy niezwykle przydatne są wszelkie raporty, ekspertyzy, opinie i diagnozy nie tylko aktualnego stanu systemu edukacyjnego w Polsce, ale także prace przedstawiające dynamikę przemian oświaty w latach dziewięćdziesiątych i studia komparatystyczne ukazujące nasz system edukacyjny na tle państw współczesnego świata. W ostatnich kilku latach ukazało się wiele takich opracowań polskich pedagogów i socjologów edukacji, by wymienić przykładowo prace Zbigniewa Kwiecińskiego, Tadeusza Lewowickiego, Ryszarda Pachocińskiego, Kazimierza Denka, Wojciecha Rabczuka, Czesława Banacha, Andrzeja Bogaja, Stefana Kwiatkowskiego, Mirosława Szymańskiego i innych, w których polski system edukacyjny, przedstawiono w dynamice zmian w nim zachodzących. Szczególne zasługi wydawnicze ma Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie, który wydał większość wymienionych prac, a wśród nich *System edukacji w Polsce. Osiągnięcia – przemiany – dylematy* (1997), *Edukacja w procesie przemian społecznych* (1998) opracowane przez A. Bogaja, S. M. Kwiatkowskiego i M. J. Szymańskiego.

Recenzowana praca jest kolejną, trzecią już, rozszerzoną wersją poprzednich opracowań, wydaną w języku angielskim i przeznaczoną dla czytelników.

nika europejskiego. Sam pomysł wydania takiej pracy należy uznać za bardzo trafny i wartościowy.

W procesie integracji Polski ze strukturami Unii Europejskiej niezwykle ważne jest dotarcie nie tylko do grup ekspertów, ale także do szerszej społeczności – pracowników naukowych, nauczycieli, studiującej młodzieży – z rzetelnymi opracowaniami naukowymi ukazującymi przemiany w różnych sferach gospodarki życia społecznego, usług w Polsce, by przekonać szersze kręgi opinii publicznej w krajach zachodnich o słuszności prowadzonych reform.

Kierunki przemian edukacyjnych w Polsce już wcześniej uznane zostały za właściwe i przybliżające Polskę do standardów edukacyjnych Unii Europejskiej, chociaż jak wiemy, kolejne grupy ekspertów nie szczędziły Polsce słów krytyki i licznych zaleceń co do dalszych zmian. Pozytywnie oceniono tendencje decentralistyczne w zarządzaniu, ale jednocześnie podkreślano potrzebę doskonalenia kadr kierowniczych w oświacie, akcentowano konieczność zmiany struktury szkolnictwa ponadpodstawowego w kierunku zwiększania liczby uczniów szkół średnich ogólnokształcących. Poważnym wyzwaniem dla osób wdrażających reformę jest wypracowywanie instrumentów oceny efektywności, skuteczności konkretnych programów i przedsięwzięć edukacyjnych. Tak pojęta ewaluacja w edukacji ma duże znaczenie nie tylko w reformie systemu edukacyjnego, ale także może uwiarygodnić poczynania Polski na arenie międzynarodowej.

Myślę, że recenzowana książka może spełnić taką rolę, gdyż ukazuje szeroką panoramę przemian oświatowych w Polsce na przestrzeni ostatniego dziesięciolecia. Składa się ze wstępu, dwunastu rozdziałów i selektywnej bibliografii. Bardzo ważny i cenny dla międzynarodowego czytelnika jest rozdział pierwszy, w którym autorzy w precyzyjny i syntetyczny sposób informują o położeniu, granicach, warunkach naturalnych, przemianach demokratycznych w Polsce po II wojnie światowej. Kolejne dwa rozdziały przedstawiają kierunki przemian społecznych i gospodarczych i ich oddziaływanie na system edukacji. Autorzy pokazują zarówno szanse, jak i zagrożenia transformacji dla przemian oświatowych.

Jednym z najobszerniejszych jest rozdział czwarty zatytułowany *The system of education*, w którym autorzy dokonali nie tylko wnikliwego opisu istniejącego systemu szkolnictwa, ale przedstawili też nowe propozycje strukturalne i wybrane wskaźniki systemu edukacji w Polsce, świadczące o faktycznych zmianach w poszczególnych jego częściach składowych. Wiele zjawisk zilustrowano w czytelnych zestawieniach tabelarycznych, w postaci wykresów i schematów, co czyni tę partię książki bardziej przystępną dla czytelników. Lektura omawianej tu części pracy ukazuje pozy-

tywne tendencje zachodzące w systemie szkolnym, prowadzące do nadrobienia zapóźnień Polski w stosunku do standardów edukacyjnych wysoko rozwiniętych państw świata.

Rozdział piąty informuje o zmianach w treściach kształcenia i planach nauczania, które zostały zapoczątkowane już w 1990 r. i mają charakter permanentny.

Rozdział szósty zawiera syntetyczną analizę głównych tendencji zarządzania oświatą w latach 1989–1999, a jego lektura przekonuje o słuszności przyjętej strategii w tym okresie: ograniczaniu roli centralnych władz oświatowych, głównie MEN, umacnianiu prawno-organizacyjnej pozycji dyrektora szkoły, rozszerzaniu kompetencji społecznych organów w zarządzaniu itp.

Logiczną konsekwencją dotychczasowych rozważań jest rozdział siódmy, w którym autorzy poddali ocenie zmiany w szkolnictwie wyższym i kierunki badań edukacyjnych. Pokazano zmieniającą się stale sieć szkół wyższych, dynamikę rozwoju prywatnego szkolnictwa wyższego, zwiększające się wskaźniki skolaryzacji na tym poziomie (średnio 1,5–3% rocznie). W związku z tym, że w latach 1990–1996 dwukrotnie wzrosła liczba studentów i absolwentów wyższych uczelni, a w roku akademickim 1996/97 wskaźnik skolaryzacji wynosił w Polsce już ponad 25%, zwiększają się szanse, by w nieodległej przyszłości dogonić przodujące państwa świata, gdzie podobny wskaźnik przekracza 30%.

Rozważania autorów nie są jednak tylko optymistyczne, słusznie widzą liczne zagrożenia związane ze wspomnianymi wyżej trudnościami kadrowymi uczelni, nierównomiernym rozmieszczeniem samodzielnych pracowników naukowych, pogłębiającą się luką pokoleniową między młodszymi i samodzielnymi pracownikami nauki, niedoinwestowaniem sfery nauki.

Z kolei analiza rozdziału ósmego potwierdza prawidłowość, że najniższe jest bezrobocie wśród absolwentów szkół wyższych, a więc inwestowanie w tej dziedzinie jest najbardziej opłacalne.

W rozdziale dziewiątym autorzy dokonują podsumowania całego systemu edukacyjnego, tj. kierunków polityki edukacyjnej państwa i wprowadzonych w latach 1990–1998 zmian i innowacji w systemie edukacyjnym.

Dla kompleksowej analizy systemu edukacyjnego niezbędny jest rozdział dziesiąty i jedenasty, w którym autorzy zajmują się kolejno: edukacją dorosłych i problemami kształcenia nauczycieli. Edukacja nauczycielstwa tak często poruszana obecnie w licznych opracowaniach naukowych Henryki Kwiatkowskiej, Tadeusza Lewowickiego, Andrzeja Bogaja, Czesława Kupisiewicza, Wincentego Okonia i innych otrzymała w recenzowanej pracy właściwe miejsce i kompetentną ocenę. W licznych zestawieniach za-

prezentowano tu przegląd ośrodków kształcących nauczycieli – od uniwersytetów poprzez wyższe szkoły pedagogiczne, inne wyższe uczelnie i kolegia nauczycielskie.

Międzynarodowy wymiar pracy podkreśla rozdział dwunasty, zatytułowany „The development prospects of the education system in Poland. Priorities and risks”, w którym autorzy, pokazując priorytety polityki edukacyjnej państwa, otwarcie piszą o zagrożeniach, które zresztą nie są tylko udziałem Polski. Myślę, że lektura tej części pracy pobudzi czytelników do licznych refleksji, umożliwi także zagranicznym ekspertom konfrontację własnego stanowiska w sprawie zmian i perspektyw rozwoju edukacji w Polsce w kontekście integracji europejskiej. Takie szanse dają zresztą i inne partie książki, mające charakter studiów komparatystycznych, w których autorzy dokonują np. zestawienia wydatków na oświatę w Polsce i innych krajach europejskich.

Wszystkie rozważania oparte zostały na bogatych źródłach, głównie drukowanych, tj. zestawieniach statystycznych z najnowszych opracowań GUS, danych zamieszczonych w rocznikach międzynarodowych, raportach i ekspertyzach resortowych itp.

Praca jest zapewne bardzo ważnym opracowaniem naukowym polskich autorów, które trafić powinno nie tylko do największych bibliotek światowych, ale stać się też lekturą dla studentów uczelni naszego kontynentu, gdyż jest opracowaniem kompleksowym przybliżającym całą złożoną problematykę edukacyjną. Może być z jednej strony uznana za wnikliwy raport, z drugiej zaś za udaną syntezę przemian edukacyjnych w III Rzeczypospolitej.